

BIBLIOGRAFIJA RASPRAVA
I ČLANAKA IV. HISTORIJA

Godine 1970. izašao je drugi svezak ove Bibliografije s kojim je odsjek IV/1 (Historija općenito, Pomoćne historijske nauke, Arheologija, Dokumenti, Građa) priveden kraju. U njemu su na 467 strana obuhvaćena imena autora od A. Oreškovića do L. Žvaba (br. 15.278—27.435) a zatim slijede registri šifara (471—483) i autora (484—509). Kao i u dosadašnjim dvjema knjigama (usp. moju ocjenu u HZ XXI—XXII, 1968—69, 573—575), historičar može i u ovoj najnovijoj naći mnogo korisnih podataka o prilogima koji su bili objavljeni u različitim periodičkim izdanjima do kraja rata 1945. Od hrvatskih povjesničara zastupani su s velikim brojem članaka, ponajviše ocjena i prikaza. M. Perojević, M. Prelog, T. Smičiklas, Stj. Srkulj, R. Strohal, K. Šegvić, A. Šimčik, F. Šišić, M. Šufflay, Đ. Šurmin, I. K. Tkalčić, C. Truhelka, M. Vanino, R. Zaplata i N. Zic, a od političara J. J. Strossmayer, F. Supilo i A. Trumbić.

Osobita je vrijednost ove bibliografije u cjelini što donosi mnoštvo različitih prikaza, kritika i polemika, koji su tekstovi inače istraživaču najteže pristupačni, a da ondje gdje naslov ne govori dovoljno o sadržaju priloga dodaje o njemu pobliže objašnjenje. Taj način rada nameće, dakako, stanovite teškoće jer zahtijeva dublji uvid u sadržaj priloga. Nije, na primjer, ispravna napomena da je knjiga »Die Briefe des Grafen Sermage aus dem siebenjährigen Kriege« »djelo u red. Josipa Matasovića«, jer se ne radi samo o izdanju pisama nego o opširnijem autorovu tekstu u koji su ta pisma uklopljena. Ne smatram

općenito ispravnom niti upotrebu oznake »prikaz« za tekstove koji su izrazite recenzije, kritike, jer prikazu nije svrha da ocjenjuje nego da čitaoca samo informira.

Zacijelo bi se između više od 12 tisuća naslova mogla naći poneka pogreška u naslovu ili popratnoj bilješci. Takav je, na primjer, podatak da je knjigu M. Preloga o hodočašću Slavena u Moskvu 1867. »izdala M. Paulova«. Međutim, ona je tu knjigu, koja nije do danas izašla na jeziku originala, prevela na češki jezik, a izdao ju je Slovanský ústav u Pragu. Među razriješenim šiframa autorâ, za koji posao treba suradnicima na ovoj bibliografiji odati posebno priznanje, neće, možda, svaki podatak biti sasvim pouzdan. Čini mi se da onih nekoliko prikaza na str. 381/2, označenih slovom V, koji se, s ogradom »vjerojatno«, pripisuju Većeslavu Vilderu, ne potječe iz njegova pera. Protiv takve mogućnosti govori suradnja u opozicionom »Glasu SHS« 1918. i nepostojanje nekoga izrazitijeg interesa za povijest u Vildera.

Iako ova Bibliografija može stručnjaku prirediti podosta ugodnih iznenađenja, ipak treba požaliti što u njoj ima i osjetljivijih praznina. Listajući je, opazio sam da su previđeni ovi, iz različitih razloga važni, prilozi:

M. Prelog, Miškatovićevi listovi Perkovcu, Jug. Njiva IX/II, 1925, 33—39 i 64—67.

Š. Urlić, Pabirci o Ljudevitu Gaju po dalmatinskim listovima i koledarima za ilirskog doba, Hrvatska kruna, Zadar 1909 (i pos.).

L. Petrović, Die Christen der Bosnischen Kirche, Neue Ordnung (Zagreb), 8. II 1942, br. 32.

V. Skarić, Bosna i bosanska teritorija pre dolaska Turaka, Narodna odbrana XV, 28. IV. 1940, br. 17—19.

B. Petranović, O robstvu. Po srbskim spomenicima i štatutima primorskih dalmatinskih gradova, Rad JAZU 16, 1871.

V. Vuletić-Vukasović, Bilješke o kulturi južnijih Slavena, osobito Srba-lja, »Dubrovnik« 1897 (i pos.).

J. Šidak, Gromobrani buržoazije, Savremenik XXVI, 1937, 176—183; te Revolucija i kontrarevolucija u Mađarskoj, na i. mj. XXVII, 1938, 245—258.

Poneki bi put, doduše, čitalac mogao biti u nedoumici gdje je, u stvari, granica koja određuje pripadnost jednog teksta grupi IV/1 ili IV/2, ali i one od gore navedenih priloga, koji bi, možda, mogli naći mjesto i u grupi IV/2, ne možemo ni ondje naći. Pogotovu je nejasno po kojem su kriteriju ispale iz obiju grupa sve rasprave B. Petranovića objavljene u radu JAZU.

Bez obzira na te i neke druge nedostatke, ova Bibliografija je sa svoje dosadašnje tri knjige donijela historičaru dragocjenu pomoć u njegovu istraživačkom radu. Ona će pogotovu porasti kada izađe i daljnji svezak s Predmetnim indeksom za prve dvije knjige, kao što ga ima i svezak IV/2 s bibliografijom radova iz povijesti jugoslavenskih naroda.

Jaroslav Šidak

BIBLIOGRAFIJA HRVATSKIH LATINISTA

Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita, tom. I—II, Zagrabiae 1968—1971, ed. Institutum hist. Academiae scient. et art. Slav. merid.

Prvi je svezak ove bibliografije Š. Jurić izdao po abecednom redu autora i anonimnih djela (*Index alphabeticus*), a u drugom je ista građa, dopunjena s oko 250 novih naslova, raspoređena u 21 stručni odjeljak (*Index systematicus*) i s kronološki nanizanim naslovima. Taj drugi,

po strukama raspoređeni svezak, može zapravo zadovoljiti i funkciju prvoga, jer mu je na koncu dodano kazalo autora s točnim uputama na stranicu i broj naslova, gdje god se među strukama autor spominje. Šteta je što kazalo — vjerojatno zbog uštede novca — nije obuhvatilo *sva* vlastita imena, jer bi nam npr. popis svih nakladnika i svih gradova pružio dragocjene podatke o geografskoj proširenosti i brojčanoj zastupljenosti izdanja hrvatskih latinista.

Oba sveska čine *Prvi dio* u zajedničkoj bibliografiji latinista s područja današnje Jugoslavije koju pod naslovom *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis* izdaje Savjet akademija znanosti i umjetnosti Jugoslavije, u vrhovnoj redakciji V. Gortana, Z. Herkova i, kao predsjednika, M. Kostrenčića. Ozbiljno bih prigovorio glavnom naslovu *Iugoslaviae scriptores...*, koji implicira zaključak da su to *jugoslavenski* autori, autori *iz Jugoslavije*, što je u direktnoj suprotnosti s povijesnim činjenicama: tã latinizam je bio već mrtav kad je stvorena Jugoslavija! U naslovu je trebalo, dakle, istaknuti ili: *Hrvatski, slovenski i srpski latinisti...*, ili: *Latinisti s područja današnje Jugoslavije...* i sl.

Što povjesničaru u prvi mah najviše zaokuplja pažnju u toj bibliografiji — ograničavam se sada na II. svezak sa stručnim odjeljcima — sadržano je na str. 276—303 u odj. XI. *Historia*, gdje su obuhvaćene i pomoćne discipline: starije i arheologija, epigrafija, numizmatika, heraldika, sfragistika, diplomatika, paleografija, kronologija i sl. U tih je 360 naslova, dakle manje od desetine ukupnog broja naslova cijele bibliografije, sabrana raznolika građa: od kratkih i manje važnih priloga kakav je npr. br. 290 na str. 298 *Sacratissima caesarea regia et apostolica maiestas! Domine domine colendissime! (...)* satus et ordines partium regni Croatiae Trans-Savonarum. *Carolostadii... 1814*, do opsežnog djela Ludovika Crijevića Tuberona br. 102 na str. 283 *Commentarium de rebus, quae temporibus eius in illa Europae parte, quam Pannonii et Turcae eorumque finitimi incolunt, gestae sunt, Francofurti*

1603, historiografski dragocjene i stilski izvanredno snažne freske zbivanja na jugoistoku Evrope.

Ne bi trebalo posebno isticati da se mnoštvo povijesne građe, pa i sintetičkih sudova, krije među stotinama naslova u, npr., odjeljcima *III. Theologia* (crkvena povijest), *VII. Paedagogia*, *IX. Philologia* (osobito književna povijest), *X. Litterae elegantiores* (tj. lijepa književnost, osobito epistolografija), *V. Oeconomia publica*, *XVIII. Oeconomia familiaris* itd. Tako gledajući, gotovo jedna polovica od ukupno oko 4300 naslova cijele bibliografije jesu u užem ili širem smislu povijesna djela i povijesni izvori. Neizmjereno doista blago, bez obzira koliko je dosad bilo poznato i uključeno u istraživanje! Jurić precizno obrađuje jedinice, navodeći sve što je u Hrvatskoj i bilo gdje u svijetu na latinskom, iz pera hrvatskog autora, izdano od početka tiskarstva do g. 1848: od cjelovitih knjiga i zbornika do pojedinačno tiskanih manjih članaka, proglasa i pjesama, od disertacija i ispitnih radnja do latinskih prijevoda s bilo kojega starog ili suvremenog jezika.

Kada autor kao podnaslov svoga djela stavlja *Bibliographiae fundamenta*, svjestan je — a i mi s njim — da je hrvatsko latinističko stvaralaštvo u punom opsegu književnih rodova i znanstvenih priloga bilo kroz stoljeća prošireno cijelom Evropom. Jamačno će se stoga naći još tiskanih dokaza o radu hrvatskih latinista. No unatoč tomu podnaslov *Fundamenta* ocjenjujem poglavito kao znak Jurićeve skromnosti: jer on iz vlastita proučavanja *in situ* izvanredno poznaje nekoliko knjižnice i arhive u Hrvatskoj, rigorozno ekscerpira temeljne svjetske kataloge i konzultira desetke svjetskih i naših bibliografskih priručnika. U toj rigoroznosti ima zvanat udio stvaralačkog, jer je za povezivanje nekih činjenica iz zabačenih zbornika i za prepoznavanje hrvatskog autora u brojnim imenima što su zamagljena stranom grafijom ili latiniziranim oblikom, bila potrebna ne samo velika erudicija nego i intuicija istraživača.

Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum u mnogočemu će razmaknuti

okvire i ubrzati tempo istraživanja, koliko zbog višestruko provjerenih podataka i zaključaka što se upravo nude iz teksta bibliografije, toliko zbog raznovrsnih sinteza koje će se za povijest hrvatskog latinizma i povijest hrvatske kulture u cjelini moći sada odlučnije izvoditi. Takvi su zaključci, na primjer: kronologija, usporedbe među strukturama, regionalna ili gradska zastupljenost autora, a mogućnosti su za sinteze, na primjer: usporedba latinskog stvaranja s hrvatskim iz istog doba, usporedbe s istovrsnim i suvremenim svjetskim zbivanjima i idejama, istančaniji sudovi o kvaliteti visokog školstva u Hrvata, mnoštvo pojedinačnih povijesno-političkih spoznaja.

Imamo bez dvojbe pred sobom djelo koje su pokoljenja priželjkivala, djelo koje će služiti kao izvor točnih podataka i kao dragocjen putokaz u istraživanju.

Vladimir Vratović

ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE 8.

Posljednjih dana mjeseca studenoga 1971. dotiskana je osma knjiga Enciklopedije Jugoslavije, koju od vremena izlaska prethodne odvajaju pune tri godine i s kojom je to golemo djelo od gotovo 5500 strana privedeno napokon kraju.

Budući da je prva knjiga izašla još 1955, rad je na svakoj knjizi trajao u prosjeku dvije godine, što s obzirom na mnoštvo objavljenog materijala i često sasvim pionirsko obilježje tog rada nije mnogo.

Za historičare uopće, a hrvatske narpose, EJ ima posebno značenje. Zacijelo su rijetki historijski događaji, pojave i ličnosti iz hrvatske povijesti koji u njoj nisu prikazani, a način je njezina uređivanja omogućio da važniji prilozi dobiju čak oblik opširnijih eseja. Samo površan uvid u različite natuknice pokazuje da je suradnja u EJ, za razliku od općenite Enciklopedije Leksikografskog

zavoda, dala poticaj za mnoge istraživačke napore i na taj način vrlo povoljno utjecala na cjelokupni razvoj hrvatske historiografije. U nedostatku jedne bibliografije za posljednjih četvrt stoljeća, EJ popunjava donekle i tu prazninu, tako osjetljivu za daljnji razvoj hrvatske historiografije. Nema sumnje da u alfabetarju pojmova koji su ušli u EJ ima nedostataka različite vrste, iako je on u toku rada bio dopunjavan mnogim novim pojmovima. U njihovu, često nepreglednom, mnoštvu nije se moglo izbjeći da pojedini pojmovi budu prevedeni ili ponekad i prekasno uočeni, a ni suradnja nije uvijek tekla bez zastoja i kojekakvih zapreka, koje su ponekad bile tek s mnogo truda svladavane. Najzad, u šesnaest godina izlaženja EJ pojavilo se dosta novih imena koja su, po rezultatima svoga znanstvenog rada, stekla pravo da dobiju u njoj svoje mjesto. I ta činjenica, pored nekih drugih, kao što su npr. zastarjelost nekih podataka ili njihova netočnost, nužno nameće potrebu da se pristupi izradi jednog suplementarnog sveska, bez kojega se EJ ne može smatrati potpunom.

Hrvatska je povijest zastupana u 8. knjizi EJ s velikim brojem tekstova, ponekad odužih. Budući da se u njoj završava opširan prikaz Srbije (str. 1—105), ona obuhvaća osim ostatka slova S posljednja slova abecede s mnogim pojmovima, izuzetno važnim za povijest hrvatskog naroda. To su osobito: Statuti (137—139), Stranke političke (171—183), Ustaše (438—444), Vojna Krajina (522—528), Talijansko-jugoslavenski odnosi (283—297); Starčević A. (127—130), Strossmayer J. J. (195—198), Supilo F. (217—219), Tkalac I. (340—341), Trumbić A. (382—384), Vitezović-Ritter P. (507—508); Šubići (271—272), Zrinski (632—634); povijest gradova Šibenika (242—245), Trogira (371—374), Varaždina (460—461), Zadra (565—570) i Zagreba (584—592). Među manjim člancima zavređuju pažnju prilozima koji se odnose na hrvatsku historiografiju (Toma arh., A. Vrančić, D. Zavorović, F. Šišić, M. Sufflay i dr.), pojedine vladare (Tomislav, Trpimir, Zvonimir), političare (N. Škrlec Lomnički, B.

Šulek, D. Vitezić, M. Vrhovac, Sl. Vrbančić, Lj. Vukotinić i dr.).

Od hrvatskih povjesničara surađivali su na 8. knjizi EJ: J. Šidak, koji je poslije G. Novaka preuzeo s 3. knjigom (1958) brigu za uređivanje tekstova iz hrvatske povijesti, J. Adamček, Stj. Antoljak, Lj. Boban, V. Ciliga, I. Erceg, M. Gross, I. Kampuš, I. Karaman, B. Krizman, M. Kurelac, H. Matković, P. Strčić, M. Suić, M. Šamsalović, D. Šepić i M. Valentić.

Iako je jedan dodatni svezak, koji bi popunio praznine i ispravio neke nedostatke, neophodno potreban, nameće se već sada potreba da se započne i s pripremama za novo, dopunjeno i promijenjeno izdanje cijelog djela. Taj bi se posao mogao obaviti u razmjerno kratko vrijeme, jer je osnovni rad već obavljen u dosadašnjih osam svezaka.

šk.

PETAR STRČIĆ, OTOK KRK 1918 (GRAĐA O NARODNIM VIJEĆIMA SHS I TALIJANSKOJ OKUPACIJI 1918. GODINE), Rijeka 1968; GRAĐA O TALIJANSKOJ OKUPACIJI OTOKA KRKA (OD KRAJA 1918. DO POLOVINE 1919. GODINE), Rijeka 1970.

Historijski arhivi u Rijeci i Pazinu objavili su u svojim posebnim izdanjima dvije knjige građe o otoku Krku u periodu od listopada 1918. do polovine 1919. Građu je prikupio, srediio i popratio predgovorom stručni suradnik Sjeverojadranskog instituta Petar Strčić koji već godinama radi na istraživanju novije povijesti Istre.

Razdoblje koje ta građa obuhvaća bilo je jedno od prelomnih razdoblja u našoj povijesti, pa objavljivanje dokumenata o tadašnjim zbivanjima ima posebnu važnost, naročito u pogledu Istre koja je od prvih dana studenog 1918. bila pod talijanskom okupacijom i nakon Rapalskog ugovora bila, osim otoka Krka, priključena Italiji. Strčićeve zbirke građe o otoku Krku 1918—19. čini se da najavljuju početak sistematskog izdavanja građe o povijesti Istre, Rijeke i Hrvat-

skog primorja, jer redakcija obećaje u predgovoru prve knjige svojih posebnih izdanja da će »specifičnu i opsežniju« povijesnu građu tih krajeva objavljivati u posebnim izdanjima odnosno u posebnoj biblioteci. Možemo, dakle, očekivati da će se započeti rad nastaviti i da će u posebnim knjigama ugledati svjetlost i bogata povijesna građa o Istri od osnivanja odbora Narodnih vijeća SHS do aneksije Istre Italiji.

Prof. Strčić je pristupio prikupljanju građe savjesno i temeljito, objavivši dokumente ne samo iz fondova Arhiva Hrvatske (Narodno vijeće SHS, rukopisna ostavština Vj. Spinčića), Arhiva JAZU (Ante Trumbić-Jugoslavenski odbor) i Historijskog arhiva u Rijeci (spisi Narodnog vijeća SHS na ot. Krku i općine Baška) nego i iz obiteljskog arhiva prvog predsjednika odbora Narodnog vijeća SHS na Krku Dušana Karlavariša. Na žalost, u arhivu Ordinarijata Krčke biskupije u Krku nije uspio pronaći neke važnije dokumente, a arhiv Kotarskog odnosno općinskog poglavarstva ot. Krka i grada Krka nije još pristupačan.

Da bi objavljena građa bila pristupačnija i široj publici, Strčić je u predgovoru ukratko prikazao taj period u povijesti ot. Krka, zatim dao kratak sadržaj objavljenih dokumenata po brojevima i datumima, sažetak na talijanskom jeziku, kazalo imena i mjesta, a na kraju još i fotografije istaknutijih prvaka krčkih Hrvata o kojima se u dokumentima govori.

Iz objavljene građe može se pratiti osnivanje Privremenoga kotarskog odbora Narodnog vijeća SHS u Krku 31. X 1918. i formiranje prvog mjesnog odbora na otoku (Vrbnik, 1. XI 1918), uspostavljanje vlasti Države Slovenaca, Hrvata i Srba, dolazak talijanske vojske na Krk, reakcija stanovništva na uspostavljanje talijanske okupacione uprave, nastojanje Narodnog vijeća SHS u Zagrebu da unatoč talijanskoj okupaciji upravlja otokom, raspuštanje odbora Narodnog vijeća SHS i progoni hrvatskog stanovništva. Građa pokazuje da je preuzimanje vlasti od Kotarskog odbora izvršeno bez teškoća i kriza, jer se u to

vrijeme Austro-Ugarska već bila raspala, a stanovništvo je otoka, isključivo hrvatsko osim neznatne manjine u gradu Krku, oduševljeno pozdravilo stvaranje svoje narodne države, zatim da su Kotarski odbor i Mjesni odbori Narodnog vijeća u potpunosti preuzeli »sve prerogative i vršili sve funkcije i poslove starih organa vlasti«, kao što se i ističe u predgovoru, tako da je talijanska vojska prilikom dolaska na otok Krk naišla na već formiranu i sređenu vlast Narodnog vijeća odnosno Države SHS. Narodno vijeće SHS u Zagrebu nije priznavalo talijansku okupaciju nego je i nakon uspostavljanja talijanske vojne uprave nastojalo upravljati otokom kao sastavnim dijelom Države SHS. Objavljeni dokumenti pružaju zanimljive podatke o toj neobičnoj situaciji, ne ostavljajući nikakve sumnje u stav Kotarskog odbora i mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS na otoku Krku kao i Povjereništva Narodnog vijeća SHS za Istru, na čelu kojeg se nalazio dr Matko Laginja. Otpor Narodnog vijeća SHS i krčkih Hrvata talijanskim presizanjima temeljio se na nacionalnoj svijesti krčkog stanovništva, ali je bio pothranjivan i nadama da Francuska, Velika Britanija i pogotovu Sjedinjene Američke Države neće dopustiti da Italija prisvoji čisto hrvatske krajeve na Jadranu, a naročito ne otok Krk koji, kao što se tada znalo, i nije bio Italiji obećan Londonskim ugovorom od 1915. Talijanske vlasti su nastojale skršiti narodni otpor izoliranjem otoka od Države SHS i progonima istaknutijih Hrvata, o čemu u Strčićevoj građi ima obilnih podataka. Međutim, sve oštre i nehumane mjere talijanskih vlasti, sva nastojanja da u uredima, školi i crkvi uguše hrvatsku riječ i spriječe manifestacije hrvatske narodne svijesti imali su za posljedicu samo jačanje otpora.

Za povijest otoka Krka u tim danima važno je upozoriti na jedinstveno držanje svih slojeva hrvatskog stanovništva i na odlučan stav koji je svećenstvo zauzelo prema svim pokušajima talijanizacije. Strčić donosi više dokumenata koji to uvjerljivo dokazuju; među njima su osobito zanimljivi oni koji se odnose na

krčkog biskupa dr Antona Mahniča. Strčić nastoji u predgovoru objasniti držanje tog prvaka slovenskog, a kasnije i hrvatskog, klerikalizma evolucijom koju je doživio nakon što je postao poglavar krčke biskupije, dodirnuvši tako jedno pitanje koje zahtijeva temeljitija istraživanja. Za povijest tog razdoblja je, međutim, jedino važno istaknuti da je »slogaštvo«, koje je karakteriziralo politiku Hrvatske narodne stranke u Istri unatoč postojanju liberalne i klerikalne struje u njenim redovima pokazalo svoje opravdanje u teškim danima talijanske okupacije, jer je olakšalo stvaranje jedinstvenog otpora.

Povijesna građa o narodnim vijećima SHS na otoku Krku i talijanskoj okupaciji, koju je Petar Strčić objavio, zaslužuje posebnu pažnju po problemima koje dodiruje i po načinu na koji je javnosti prikazana.

D. Šepić

ZNANSTVENE I KULTURNE VEZE UČENJAKA ODESKOG (NOVOROSIJSKOG) SVEUČILIŠTA S JUGOSLAVENSKIM UČENJACIMA

Pitanje znanstvenih i kulturnih veza između učenjaka Odeskog (Novorosijskog) sveučilišta i jugoslavenskih učenjaka, pisaca i kulturnih radnika ima svoju prehistoriju koja se odnosi još na ono razdoblje kad je u Odesi 1817. bila osnovana prva visoka škola na jugu Ukrajine, tzv. Rišeljev licej. Među studentima, zajedno s predstavnicima drugih slavenskih naroda, nalazimo i neke porijeklom iz Hrvatske i Srbije. Tako su 1821. (prva generacija) završili licej Aleksandar Pjatković i Nikola Slavić. I kasnije, u svakoj slijedećoj završnoj generaciji, pojavljuju se južnoslavenska prezimena. Ta je tradicija nastavljena i u Novorosijskom sveučilištu, a nakon posljednjeg rata i na Odeskom državnom sveučilištu »I. I. Mečnikov«.

Nastavnici liceja su za sve vrijeme njegova postojanja uradili veoma mnogo na polju proučavanja povijesti, jezika i

običaja jugoslavenskih naroda. To je proučavanje osobito pojačano od 1839. — od trenutka kada je osnovano Odesko društvo za povijest i starinu, kojem su osnivači i aktivni članovi bili profesori i nastavnici Rišeljeova liceja. Bez obzira na to što se proučavanje prošlosti odvijalo u to vrijeme uglavnom u duhu takozvanih »klasičnih starina«, ipak su mnogi članovi Društva uložili priličan trud u proučavanje tamnih i nerazrađenih pitanja slavistike, a među njima i pitanja povezanih s poviješću jugoslavenskih naroda. Pokazuje to već prvi svezak službenog glasila Društva — »Zapisi Odeskog društva za povijest i starinu« 1844.

Tako u članku A. Čertkova, O bruju ruske vojske koja je osvojila Bugarsku i borila se s Grcima u Trakiji i Makedoniji 967—971, nalazimo zanimljivu građu iz prošlosti Makedonije. U saopćenju: Slavenski natpis u kilikijskoj crkvi svetog Nikole, staroslavenski natpis moldavskog porijekla uspoređuje se s natpisima slične vrste u srpskoj redakciji. Veoma su zanimljive publikacije izvornih dokumenata iz prošlosti pojedinih slavenskih naroda, među kojima posebnu pažnju zaslužuje ugovor kralja Stefana Uroša s Dubrovnikom iz 1254. Original te listine na srpskom jeziku pripadao je Društvu, koje ga je dobilo preko člana osnivača Knjaževića od bivšeg predsjednika Sovjeta Srpskog knjaževstva general-majora J. Obrenovića.

Zaslužuju pažnju pojedini radovi o naseljavanju tadašnje Nove Rusije srpskim doseljenicima iz južnoslavenskih zemalja. Među njima treba u prvom redu spomenuti članak Gavriła: Odlomak pripovijedanja o Novoruskom kraju, uzet iz službenih izvora. Razdoblje od osnutka u Novoruskom kraju Nove Srbije do ustanovljenja Jekaterinoslavskog namjesništva i ukidanja gubernije novoruske i azovske, poslije čega je slijedilo i ustanovljenje Slavenske eparhije 1751—86 (III, 79—129), i M. G. Popruženka, Iz građe za povijest kolonija u Rusiji (XXVIII, 1—3).

Kako je veliko bilo zanimanje članova Društva za Slavene, vidi se iz činjenice

da je pravi član Društva. N. Nadeždin 1840—41. poduzeo, isključivo po nalogu Društva, putovanje po slavenskim zemljama, o čemu i izvještava u svom opširnom izvještaju (I, 518—548). Za vrijeme svoga putovanja, osim neslavenskih zemalja, N. Nadeždin je posjetio Bukovinu, Srbiju, Hrvatsku, Istru, Dalmaciju, Crnu Goru, Slavoniju, Češku itd. S toga puta nije samo ponio mnogo raznovrsnih dojmova nego je nabavio niz zanimljivih spomenika slavenske prošlosti, a pošlo mu je za rukom da uspostavi čvrste prijateljske kontakte s nizom najvećih slavenskih učenjaka (Vuk Karažić, Kopitar, Šafařík, Gaj, Kollár, Hánka i dr.). Nadeždinu je čak pošlo za rukom da s Karadžićem i Gajem prođe velik dio puta po slavenskim zemljama.

Razumije se da su takve vrste poznanstva i veze znatno podigle autoritet Društva i koristile njegovim radovima s područja slavistike. S tim je u vezi dovoljno upozoriti na to da je čitav niz istaknutih znanstvenih, državnih i društvenih radnika slavenskih naroda bio pravi ili počasni član Društva. Među njima nalazimo imena Karadžića, Njegoša, Šafaříka, Kopitara, Hánke, J. Kollára i dr. Tako je već u to vrijeme Odesa bila jedan od solidnih centara slavistike i za druge slavenske zemlje.

Sam osnutak Novorosijskog (Odeskog) sveučilišta 1865. vezan je za težnje naprednih ljudi da se organizira takva visoka škola koja bi pod svoj krov privlačila mlado pokoljenje slavenskih naroda iz zemalja Balkanskog poluotoka pod jarmom turskih osvajača. Katedra slavenske filologije postala je centralna katedra Povijesno-filološkog fakulteta. Na čelo joj je došao dekan fakulteta, istaknuti učenjak, jedan od osnivača slavenske filologije, branilac probljenih slavenskih naroda — Viktor Ivanovič Grigorovič (1815—76).

Od 1843. Grigorovič putuje dvije i po godine po slavenskim zemljama. On prolazi pješice sve južnoslavenske zemlje, pa tako i cijelu današnju Jugoslaviju. Izvanredna zapažanja omogućila su mu da stvori dva klasična rada: Pokušaj iz-

laganja slavenskih književnosti u njihovim najvažnijim razdobljima (prvi pokušaj komparativne historije slavenskih književnosti u Rusiji) i Slavenski dijalekti (jedna od prvih komparativnih gramatika slavenskih jezika), u kojima je znatno mjesto dato pitanjima književnosti i jezika jugoslavenskih naroda. Osobitu vrijednost čini Grigorovičeva biblioteka, koju je 1864. poklonio novooosnovanom sveučilištu i koja danas u fundamentalnoj biblioteci Odeskog sveučilišta čini posebni »Odjel za slavensku filologiju profesora V. I. Grigoroviča«. Ta rijetka zbirka knjiga iz slavenske filologije sadrži 48 rječnika, 137 gramatika, 167 knjiga iz povijesti, 131 knjigu iz slavenskih književnosti itd., svega 834 knjige (među kojima 59 zbornika stare književnosti) pod 773 naziva.

U odjelu povijesti nalazimo 6 knjiga o povijesti Dalmacije, 3 o povijesti Hrvatske i Dalmacije, po jednu o povijesti Slovenije i Dubrovnika. Najstarijom knjigom u tom odjelu treba smatrati: *Lucius Ioannes, De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex (1668)*. U knjigama toga odjela sačuvali su se Grigorovičeve bilješke na mjestima gdje se govori o Bosni i Dalmaciji (*Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum, ab anno ante natum Christum CCX ad annum Christi CMXCVII, 1761, i Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV, 1764.*)

Na prvom listu knjige A. Slomsheka, *Blashe ino Neshiza v Nedelski Sholi, Zel 1842*, nalazimo zapisano crnom olovkom (možda pri poklanjanju):

»Kot narod ste Rusje velikani
Nas Slovincov ni kot eno pest;
Mj pomislite, de smo Slavjani
Vsim Slavjanam bodi slava, čest!
Pes. Kozler, V Dunaju 30 sušca 1864.«

Zanimljivo je izdanje djela Ivana Gundulića iz 1837—38. Karakteristično je da su sva prazna mjesta u tekstu pjesama (vjerojatno cenzurirana) popunjena rukom profesora Grigoroviča. Isti je slučaj i s knjigom Slavjanska antologija iz rucopisih dubrovačkih pjesnikah, knj. 1, Beč 1844.

Na kraju treba napomenuti da je Grigorovič s velikim uspjehom vodio specijalni kolegij hrvatskosrpskog jezika koji je izvršno poznao.

Kada je 1876. podnio ostavku, Naučni savjet Sveučilišta izabrao je na njegovo mjesto Vatroslava Jagića, koji je predavao poredbenu gramatiku indoevropskih jezika i sanskrt. Odesko se sveučilište ponosi time što je kasniji patrijarh slavenske filologije svoje profesorovanje započeo među zidovima Novorosijskog sveučilišta.

Na polju proučavanja povijesti i jezika Južnih Slavena mnogo je učinio najbliži sljedbenik i pomoćnik V. I. Grigoroviča — A. A. Kočubinskij (1845—1907). Važniji su mu radovi: Zvuk a — osobitost srpskog vokalizma; Slavenski dijalekti i komparativna lingvistika; Zapisi o putovanju po slavenskim zemljama; Dostignuća slavenske i ruske filologije i dr. U njima je velika pažnja obraćena povijesti i jezicima jugoslavenskih naroda. Kočubinskij je 1874—76. boravio u inozemstvu, pa tako i u Beogradu i Zagrebu gdje je intenzivno proučavao hrvatske rukopise XVI—XVII st. i prve štampane knjige, pri čemu su mu pomagali Đ. Daničić, I. Kukuljević i dr. I suvremenik Kočubinskog — profesor V. I. Šerclj (1843—1906) daje u svojim fundamentalnim radovima: Brojevi u indoevropskim jezicima, Poredbena gramatika slavenskih i drugih srodnih jezika, Kratka čitanka tekstova na slavenskim jezicima itd. mnogo mjesta južnoslavenskim jezicima, koje je odlično poznao.

Od drugih važnijih radova iz pera učenjaka s Novorosijskog sveučilišta možemo još spomenuti: F. I. Leontovič, Drevnee horvato-dalmatskoe zakonodateljstvo, V. I. Grigorovič, Ob učastii serbov v naših obščestvenyh otnošenijah, I. G. Popruženko, Iz istorii literaturnoj dejateljnosti v Serbii XV veka («Kniga carstv» u rukopisnoj zbirci Novorosijskog sveučilišta), I. S. Nekrasov, Pahomij Serb — pisatelj XV veka itd.

Nikolaj Pavljuk

(Preveo iz rukopisa Milenko Popović)

OLGA Š O J A T, O DVJEMA KAJKAVSKIM REVOLUCIONARNIM PJESMAMA S KRAJA OSAMNAESTOG STOLJEĆA, Croatica I, 1970, 211—236.

Od T. Smičiklasa (1879) do V. Bogdanova (1956) u hrvatskoj je historiografiji pitanje kajkavske pjesme s izrazito revolucionarnim obilježjem, koju je Smičiklas ukratko rezimirao, a djelomice i reproducirao, prouzrokovalo znatnu zbrku. Iako sam još 1954 (HZ VII, 188) upozorio na potrebu da se prvenstveno utvrdi veza između »Paskvila«, koji biskup Vrhovac spominje u svom dnevniku s. d. 17. III 1794, i pjesme s naslovom »Fama volat«, od 24. X 1796, o kojoj je 1936. izvjestio E. Laszowski, ipak je Bogdanov uskoro zatim nekritički poistovetio obje pjesme. Tada je on, doduše, već raspolagao prijepisom kajkavskog »Paskvila«, koji je među istražnim spisima o uroti I. Martinovića našao mađarski povjesničar K. Benda i 1956. ga, zajedno sa slavistom L. Hadrovicsem, objelodanio, ali nije uočio da se taj tekst u mnogočemu razlikuje od teksta u Smičiklasu. Usporedivši oba teksta došao sam do zaključka (HZ IX, 1956, 186) da prva pjesma tj. »Paskvil«, iz g. 1794, »nije identična s pjesmom koju Smičiklas rezimira i djelomično citira nego da su pred nama dvije različite pjesme, srodne po obliku i sadržaju«. Uza sve to je Bogdanov 1962. svoju pogrešku ponovio.

Gornjim prilogom dra Olge Šojat izvedeno je napokon ovo pitanje potpuno na čistac. Ona je 1967. našla u Arhivu JAZU zametnut tekst s naslovom »Fama volat« i dokazala da je to ona pjesma iz g. 1796. koju spominju Smičiklas i Laszowski. Njezino kritičko izdanje obaju tekstova (224—231), snabdjeveno dobrim rječnikom (235—236), omogućava čitaocu da i sam provjeri ispravnost njezina zaključka.

Dakako, i O. Šojat konstatira da, unatoč mnogim razlikama, obje pjesme »doista povezuje niz krupnijih i sitnijih sličnosti, a prije svega ista ideja i isti način kako je ona izvedena«, pa i srodnost u njihovu obliku, u cjelini i u pojedinim strofama (219). Ta je činjenica s pravom navodi na »pomisao da je obadvije napi-

sao isti autor« (220). Iako je pri tom sklo- na da, prema duktusu pisma »Paskvila« pomišlja na poznatog kajkavskog kome- diografa Tita Brezovačkog, ipak uviđa (217) da se neki odlučni dokazi protive toj pretpostavci (»veći broj pisarskih pogre- šaka« u tekstu »Paskvila« i »prilično napeti« odnosi između Brezovačkog i Vrhovca, u kojega je taj tekst nađen, upravo »oko 1794. godine«).

U stvari, Brezovački je već ljeti 1790, u svojoj pjesmi »Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae trium sororum recursus ad novum prorogem comitem Joannem Erdödy«, žestoko napao Vrhovca optužujući ga nepravedno da »s Luterom se je bis- kup sa svojim klerom povezo, Focija i Kalvina nazivaju svojim drugom«, a misao o njegovu pristajanju uz ideje Francuske revolucije ostaje nedokazanom i neuvjerljivom pretpostavkom. Povrh svega je »Paskvil« — da ne govorimo o drugoj pjesmi gdje to još jače dolazi do izražaja — ispunjen tolikim neprijatelj- stvom prema kleru uopće da već ova činjenica sama isključuje eventualno autorstvo svećenika Brezovačkog. Autor će se svakako morati potražiti među svjetovnjacima kakvi su npr. bili S. H. Taufferer ili J. Kralj, sudionici Martini- vićeva kruga.

Uza sve to je O. Šojat dobro uradila što je spomenutim pjesmama pridodala i kajkavski pamflet iz 1801 (»Horvat Hor- vatom horvatski govori«) koji je, prema M. Ratkoviću (1963), ispjevao pater Gr- gur Kapucin (Juraj Maljevac), a koji je F. Fancev bez opravdana razloga pripisao Brezovačkom. Taj se pamflet, svojom proturevolucionarnom tendencijom, ne- posredno nadovezuje na pjesmu iz 1796, s kojom ga povezuje i njegov oblik.

Pored, danas najpouzdanijeg izdanja ovih triju kajkavskih pjesama (i tekst posljednje pjesme priređen je prema prvobitnom izdanju), prilog O. Šojat omogućava da se sa sigurnošću utvrdi još poneka činjenica koja je u dosadaš- njoj literaturi bila sporna ili nedovoljno objašnjena. Iz jedne bilješke na origi- nalu rukopisa »Fama volat« (zajedno s originalom pronađen je i njegov prijepis te prijevod u prozi na latinskom jeziku)

vidi se da je on nastao 1796. a da je još 1800. bio u službenoj upotrebi, na što je već upozorio Laszowski. Nadalje, tekst se pjesme širio u rukom pisanim pri- mjercima (u svemu pet) i nije bio štampan, pa otpada kao netočan podatak prema kojem je »isti pamflet bio još dva puta štampan i dijeljen čak i na sam dan otvorenja sabora 24. oktobra 1796« (Stj. Antoljak, 1940).

Za razliku od toga teksta, »Paskvil« iz 1794. očuvao se u tri primjerka među is- tražnim spisima o uroti I. Martinovića. Kako O. Šojat konstatira (223), treći, do sada neobjavljeni tekst (njegov se mikrofilm nalazi danas u Nac. i sveuč. biblioteci u Zagrebu) identičan je s Ben- dinim primjerkom i pisan istom rukom (J. Hajnóczyja).

Prema tome, najpouzdaniji tekst »Pas- kvila« potječe iz Vrhovčevih papira, me- đu kojima ga je našao i 1965. objavio I. Széli. Taj je primjerak, prema O. Šojat, »pisan pravopisom koji se upotrebljavao u Zagrebu i okolici; pisao ga je čovjek koji je dobro poznavao taj pravopis i po- greške u tom tekstu nisu ortografskog karaktera« (223). U novom izdanju O. Šojat ispravljene su, dakako i pogreške Szélijeva izdanja.

J. Šidak

PUTOVANJE GRUZINSKOG PUTO- PISCA 18. ST. JONE GEDEVANIŠVILI HRVATSKIM PRIMORJEM

Opisi naših krajeva po inozemnim pu- topiscima prošlih stoljeća i njihova opa- žanja mogu za nas biti od najveće važnosti, treba ih međutim otkriti. U »Revue des Études Sud-Est Européen- nes«, VIII — Bukurešt 1970, br. 3, 435—459, izašla je na ruskom jeziku rasprava Valerijana M a č a r a d z e, Gruzijski put- nik XVIII st. Jona Gedevanišvili o Mol- davskoj i Vlaškoj. Jona Gedevanišvili rođen je u Gruziji 1737. kao sin kneza Gavriila Gedevanišvili, serdara mchetske vojske. Posvećen je za metropolita rui- skog (Mroveli), po gruzinskom caru He- rakliju lišen je doduše čina, ali 1782. po-

lazi na mnogogodišnji put da obiđe sveta mjesta i pokloni se četvorici patrijarha pravoslavnog svijeta — carigradskom, jeruzalemskom, antiohijskom i aleksandrijskom. Zbog rusko-turskog rata nije se mogao vratiti u domovinu preko Carigrada pa zato namjerava putovati preko Rusije. Na putu iz Jeruzalema u prosincu 1787. putuje iz Moreje preko Krfa i Trsta u Veneciju, gdje ostaje tri mjeseca. U Trstu boravi zatim šest mjeseci; ondje ga prima car Josip II. i poziva u Beč, ali on odlučuje putovati na Sinaj, nadajući se da će se sukob između Turske i Egipta smiriti. Preko Dalmacije, Kefalonije i Krete putuje u Aleksandriju i zatim na Sinaj. Sa Sinaja putuje 1789. preko Dalmacije, Rijeke i Trsta u Beč, a ođanle u Moldavsku i Vlašku. U Moldavskoj je živio gotovo tri godine; u Jašiju posjećuje vrhovnog zapovjednika ruske vojske kneza Potemkina, dobiva na upravljanje bogati manastir, ali nakon povlačenja ruske vojske putuje 1793. i on u Rusiju i umire 1821. u Čudovom manastiru u Moskvi. O boravku u rumunjskim kneževinama pisac prevodi 30 stranica njegova dnevnika prema gruzinskoj knjizi »Putovanje Jone — ruiskog metropolita«, koja je izašla 1852. u Tbilisi (Tiflis).

Zbog puta iz Trsta preko Dalmacije 1788. u Carigrad; a napose zbog povratka sa Sinaja preko Dalmacije i Rijeke (»grad Fiume«) 1789, o čemu se govori na str. 97—101, bilo bi zanimljivo pronaći tu Joninu gruzinsku knjigu, pa ako u njoj ima važnijih podataka o našim krajevima, trebalo bi ih prevesti i objaviti.

Kamilo Firingher

FERENAC ČRNKO, PODSJEDANJE
I OSVAJANJE SIGETA, izd. Liber,
Zagreb 1971.

Ovaj suvremeni izvor za opsadu Sigeta i legendarnu smrt Nikole Šubića Zrinskog (1566) ponovo je, pored reprinta pjesničkih djela B. Karnarutića (1584) i P. Vitezovića (1684) o tom događaju, izdan u redakciji prof. dra M. Ratkovića pod zajedničkim naslovom »Op-

sada Sigeta«. Urednik je to bibliografsko izdanje popratio, između ostaloga, kraćim tekstovima o Črnkovu spisu (27—34) i Karnarutićevu spjevu; N. Kolumbić analizom »Pjesničkih vrednota« u Vitezoviću djelu, a pisac ovih redaka prikazom »Nikole Šubića Zrinskog u svom vremenu« (197—210).

S pravom je M. Ratković istakao ne samo dokumentarnu nego i književnu vrijednost Črnkova spisa. »Ritam te naše stare i originalne proze«, kaže on, »djeluje na nas kao da slušamo kakvu biblijsku priču ili narodnoga pripovjedača.« U pitanju autorstva toga, inače anonimnog, spisa smatra nesumnjivim mišljenje F. Kidriča, kojem se pridružio i Stj. Ivšić, da u obzir može doći samo Ferenac Črnko, Nikolin komornik. Taj je, prema podatku suvremenika N. Istvánffyja bio i »literatus« (dijak), a događaje o kojima piše neposredno je doživio. Spomenuto je mišljenje bilo općenito prihvaćeno kao ispravno, pa je nedavno (1969) i K. Georgijević unio Črnka u svoj prikaz književnosti u sjevernoj Hrvatskoj XVI—XVIII. stoljeća.

Međutim, dr Đuro Novalić iznio je u br. 9 časopisa »Kaj« (str. 89—95) novu hipotezu o »Grofu Bartolu Babonegu — piscu »Povesti Segeta grada««. Pri tom je pošao od pretpostavke da se u imenu Berta (Bartola) Gereczyja, »rodom iz Baranje«, koji se pored Črnka, Alapija i još nekih branitelja Sigeta spasio od smrti i zatim bio otkupljen iz turskog ropstva, krije tobožnji pripadnik neke osiromašene grane — grofova Goričkih (Gereczy = Gorički), tobožnjih potomaka poznate velikaške porodice knezova Blagajskih, prozvanih u literaturi neispravno Babonićima. Poznato je (usp. Thallóczy L., Die Geschichte der Grafen von Blagay, 1898) da je knez Stjepan Blagajski, povlačeći se pred Turcima, koji su već 1512. razorili tvrđi Blagaj na r. Sani, kupio 1546. posjede Kočevje i Friedrichstein u Kranjskoj, gdje se iduće godine njegov sin Franjo trajno nastanio, i da je ta porodica izumrla tek 1897. Poznato je, nadalje, da se u izvornoj građi knezovi Blagajski, koji su vukli lozu od komeša Stjepana »de Goričchia« (županija Gorica južno od Kupe) na

početku XIII st., spominju kasnije samo pod tim imenom, a nipošto ne pod imenom Goričkih ili u mađariziranom obliku Gereczy. Povrh svega je Novalić Blagajske odnosno Goričke, kako ih on naziva, poistovetio s grofovima Goričkim, gospodarima Gorice na Soči te prostranih posjeda u Istri i drugdje, iako se radi o dvije različite porodice. Članak M. Kosa o Goričkim grofovima u Enc. Jug. 3, 496 — na koji se Novalić poziva — ne odnosi se na hrvatsku vlastelu koju Thallóczy u starije doba naziva »plemenom goričkih i vodičkih knezova« a zatim knezovima Blagajskim nego na »feudalnu porodicu koja je u prvoj polovini XII st. stekla mjesto Goricu« itd., kako Kos već na početku svog članka konstatira. Prezime Gereczy, naprotiv, nije bilo u to vrijeme tako rijetko. Među službenicima Franje Tahyja, na primjer, spominje se pred seljačku bunu 1573. plemić Antun Gereczy, koji je uz potporu Tahyja prisvojio jedan posjed lepoglavskih Pavlina (usp. J. Adamček u HZ XIX—XX, 1966—67, 155, bilj. 97).

Ali Novalić gradi svoju hipotezu na još jednoj pretpostavci koju bi tek trebalo dokazati — tj. da je matica »Povesti Segeta grada« bila pisana glagoljicom. Ivšić je, naprotiv, dokazao da je glagoljski tekst iz kraja XVI st., koji se na hrvatskom jeziku jedini sačuvao, prepisan iz latiničkog rukopisa i da se njime nisu služili ni Budina u svom prijevodu na latinski ni Sorsch u fragmentu prijevoda na njemački jezik. Budući da se i Karnarutić služio latiničkim rukopisom, Ivšić je svoju analizu, potkrijepljenu dobrim argumentima, mogao zaključiti ovim, još uvijek ponešto suzdržanim, sudom: »Iz onoga, što sam naprijed rekao o matici našega glagoljskoga rukopisa i o Karnarutićeve izvoru, opravdano se može izvoditi, da sigetska historija po svoj prilici nije bila prvi put napisana glagoljskim slovima, jer za naš glagoljski rukopis držim da je dokazano, da je prijepis matice pisane latinskim slovima. U Budine ne nalazimo ništa, što bi se momu izvođenju protivilo, a za Sorschin original znamo pouzdano da je

bio pisan latinskim slovima« (Starine 36, 1918, 400).

Prema tome, pokušaj da se ospori mišljenje o Črnku kao autoru ovog spisa i da ga se zamijeni nekim imaginarnim »grofom Bartolom Babonegom« nije uspio.

Jaroslav Šidak

BILJEŠKA O TRI ZBORNIKA

1. ANALI HISTORIJSKOG INSTITUTA JAZU U DUBROVNIKU XII, 1970.

Nakon višegodišnje stanke pojavio se novi svezak Anala, koji je okupio dosta, uglavnom starih, suradnika.

G. Novač, Dubrovački potres 1667. i Mletci (9—25), opisuje trgovačku konkurenciju između Dubrovnika i Venecije u XVII st. i nastojanje Venecije da se okoristi posljedicama velikog potresa i tako ukloni trgovačkog konkurenta i stekne novog podanika.

M. Brandt, Dubrovnik i heretička Bosna u prvoj polovini XIII stoljeća (27—57), prikazuje odnos Dubrovnika prema hereticima u Bosni. Njegovu toleranciju — koja je najzad dovela do papinske odluke 1247. da se bosanska biskupija otcijepi od dubrovačke nadbiskupije i podvrgne kaločkoj nadbiskupiji — pisac tumači dubrovačkim interesima, tj. Dubrovnik se tako borio za slobodu svojega zaleđa na kojem je imao gospodarskih probitaka, a uz to je u podupiranju Bosne vidio zaštitu od raških pretenzija; zato je podupirao heretička stremjenja u Bosni, koja su bila opet potporanj bosanske nezavisnosti.

C. Fisković, Trogirski majstor Mavar (59—80), piše o majstoru koji je izradio propovjedaonicu i ciborij u trogirskoj stolnoj crkvi.

J. Lučić, Lopud i Koločep u XIII stoljeću (81—111), nastavlja svoja istraživanja o srednjovjekovnoj dubrovačkoj povijesti i daje prikaz toponomastike i sakralnih objekata, zemljovlasništva, proizvodnih odnosa u agraru, drugih gospodarskih grana, uprave i etničkog sastava

pućanstva na ta dva dubrovačka otoka.

Š. Bešlagić, Stećci Hodova (113—163), daje pregled nekropola na tom području u općini Stolac (Hercegovina).

I. Fisković, Prilog poznavanju najstarijih crkvenih spomenika na Marjanu kraj Splita (165—189), donosi »bilješke uglavnom vezane uz crkvice sv. Nikole i Gospe od Spinuta«.

L. Beritić, Utvrde i regulacioni plan Cavtata (191—204), posmrtni je rad istaknutoga vojnog povjesnika i konzervatora, koji upotpunjuje niz njegovih radova o utvrđama i urbanističkom razvitku na dubrovačkom području.

N. Račić, Lokalitete Tvrdalj i Hektorovićeve misaone preokupacije na uklesanim natpisima (205—275), prinos je poznavanju Petra Hektorovića i njegova dvorca.

I. Mitić, Nadzornik oružanih snaga i guverner oružja XVII—XIX stoljeća u Dubrovačkoj Republici (277—296), pripisuje svoja istraživanja o toj dubrovačkoj ustanovi.

M. Milošević, Pjesnička poslanica Andrije Zmajevića postradalom Dubrovniku 1667. godine (297—330), analizira i prilaže poslanicu pod naslovom »Slovinška Dubrava«.

Ž. Dadić, O prirodnoznanstvenom rukopisu »Philosophia Newtoniana« iz XVIII st. u Naučnoj knjižnici u Dubrovniku (331—343), prikazuje školski priručnik i upozoruje na poznavanje i utjecaj Newtonova djela na suvremene Dubrovčane.

Ž. Muljačić, F. Münter, R. Bošković i rimska kolonija hrvatskih latinista (345—354), donosi prinos poznavanju dansko-hrvatskih veza u povodu naumljene posjete Friedricha Müntera Hrvatskoj.

S. Obad, Prvi pokušaj sjedinjenja Konavala s ostalim hrvatskim krajevima (355—365), opisuje prilike u Konavlima prije 1848, odjek poziva za sjedinjenje s Hrvatskom i zaključuje da se 1848. prvi put javlja »preporodno buđenje i narodna svijest pod slavenskim imenom, koja prelazi uske regionalne granice i prerasta u spoznaju o pripadnosti Konavljana široj etničkoj zajednici«.

N. Beritić, Dalmatinske teme Ide Düringsfeld (367—388), donosi uz tekst i pisma I. Düringsfeld Š. Ljubiću.

2. POMORSKI ZBORNIK 9, Rijeka, 1971.

Ž. Muljačić, Naša obala u najstarijim talijanskim portulanima (131—154), komentira podatke u pet portulana o našoj obali.

I. Mitić, Doprinos starog Dubrovnika razvoju konzularne službe i trgovine po Mediteranu (155—168), daje još jedan iz niza svojih članaka o dubrovačkoj konzularnoj službi.

V. Maštrović, Engleska pomorska blokada Francuza na hrvatskoj obali i gusarstvo od 1811. do 1813. (169—189), opisuje englesku blokadu koja je naškodila Francuzima, ali i hrvatskom pućanstvu na primorju i otocima.

M. Rimondo, Osnivanje brodarškog društva u Splitu sredinom 19. stoljeća, njegov program i pravila (209—229), prikazuje osnivanje Društva za industrijski napredak (1856), koje je imalo i nekoliko brodova.

Razdoblje drugoga svjetskog rata na moru osvjetljaju različitim prinosima: S. Petrović (Jugoslovenska flota u Boki kotorskoj u ratu 1941, 231—269), J. Vasiljević, (Počeci partizanske ratne mornarice, 271—289), V. Pintarić (Akcije podmornica na Jadranu, 291—314) T. Mašturko (Rezolucije Kluba pomoraca kao odraz odnosa pomoraca i kraljevske vlade u emigraciji, 315—330) i K. Pribilović (Njemačka ratna mornarica u sjevernoj Dalmaciji nakon kapitulacije Italije, 331—352).

3. ZBORNIK ZA NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE 45, ZAGREB 1971.

U ovom opsežnom zborniku — koji je posvećen 70-godišnjici Marijane i Branimira Gušića — uz prigodni članak o njima i njihovu bibliografiju ima više prinosa koji su više ili manje zanimljivi povjesničarima.

U prvu bi skupinu mogli ubrojiti radove u kojima se obrađuju ili donose podaci o pučanstvu i njegovu gibanju: M. Barjaktarović, Janjevo (31—55), daje povijesni razvitak, antropogeografske i etnološke značajke sela na Kosovu, koje je bilo važno rudarsko mjesto, a danas u njemu žive potomci starih Dubrovčana. Autori drugih takvih radova jesu: I. Baučić (Preseljavanje stanovništva iz podgorskih sela u priobalska naselja na primjeru Donjih Poljica (57—75), J. Buturac (Zajednički život Hrvata i Čeha u selima Požeške kotline 1900—1940, 195—205), V. Foretić (Nekoliko napomena o stanovništvu i naseljima otoka Korčule, 305—324), S. Kulušić (Stanovništvo Zadra i zadarske regije, 451—469), O. Lahman (Poslijeratna migracija stanovništva gornjeg Makarskog primorja, 471—489), G. Novak, (Morlaci [Vlasi] gledani s mletačke strane, 579—603), S. Pavičić (Razvitak stanovništva na području stare župe Grđeva u slovenskoj zemlji, 605—614), J. Riđanović, Novije društveno gospodarske značajke otoka Lastova, 615—634), V. Rogić (Cresko-lošinjski otočni prostor, 635—649) i J. F. Trifunovski (O stanovništvu SR Makedonije, 697—711).

O strukturi i fluktuaciji pomoraca piše O. Fio u prinosu pod naslovom »Odras suvremenih tehničkih i društvenih promjena na pomorsko zvanje« (263—277).

N. Bonifačić Rožin, Darovnica kralja Zvonimira opatiji sv. Lucije kod Baške na otoku Krku (137—155), piše o problemu posjeda kralja Zvonimira na Krku i njegova darivanja opatiji sv. Lucije, a B. Stulli, Zbirka dubrovačkih propisa za otok Mljet iz godine 1791 (663—677), daje prinos poznavanju tadašnjeg života na tom dubrovačkom otoku.

Zasebnu skupinu čine članci: J. Bromleja, O terminu »etnos« (na ruskom jeziku; 187—194), F. Čulinovića, Nacija i etnička zajednica (215—239) i V. S. Erlichove, Formiranje jednoga naroda i životnog stila, Američki primjer (249—262).

Trpimir Macan

HISTORIJSKI PRILOZI U MJESEČNIKU »KAJ« 1969—71.

Mjesečnik »Kaj«, časopis za kulturu i prosvjetu, koji od 1968. izdaje u Zagrebu Stj. Draganić, namijenjen je njegovanju hrvatske kajkavštine i oživljavanju tradicije, u najširem smislu te riječi, na čitavom njezinu području. Iako u sadržaju časopisa prevladavaju književni i jezični tekstovi različite vrste, uredništvo je od II. godišta (1969) počelo veću pažnju obraćati i historijskoj tematici. Ono je na taj način svoj časopis, koji je tehnički lijepo opremljen a nailazi i na znatan interes šireg kruga čitalaca, otvorilo popularizaciji hrvatske povijesti vezane za kajkavsko područje. Pri tom se ne ograničava na pojedine priloge nego poneki broj časopisa u cjelini ili jednim njegovim dijelom posvećuje određenom događaju ili ličnosti. Među priloziima ima i takvih koji, po novo objavljenoj građi ili nekim svojim znanstvenim rezultatima, zavređuju pažnju stručnjaka.

Već u svom 2. godištu (1969) časopis je br. 2 u cjelini ispunio različitim priloziima o seljačkoj buni 1573, koji su, doduše, uglavnom preuzeti iz drugih izdanja, ali je ovdje prvi put (u prijevodu I. Filipovića) objavljen i »Izvjestaj Krištofa Prunnera o dolasku pobunjenika u Jurkloštar«, a I. Kampuš je opširno (24—33) prikazao knjigu J. Adamčeka, Seljačka buna 1573 (1968). Još iste godine je časopis svojim 12. brojem obilježio obljetnicu 300-godišnjice visokoškolske nastave u Zagrebu s nekoliko priloga, većim dijelom preuzetih iz rukopisa Spomenice koju je Sveučilište u tom povodu pripremlilo. Kao posebna cjelina uneseni su oni tekstovi koji se odnose na »Nastupno predavanje dra Matije Smodeka o hrvatskom jeziku u Kr. akademiji znanosti 6. studenoga 1832«, zajedno s tekstom Smodekova nastupnog predavanja u kajkavštini koji je tek ovom prilikom pronađen. — Zanimljiv je i članak N. Bonifačića Rožina, »Zagrebački daci grabancijaši« (20—29).

U 4. godištu (1971) broj 5 je sav ispunjen tekstovima koji se odnose na B. A. Krčelića, s težištem na njemu kao kaj-

kavskom piscu. Među ostalim je iz Vjesnika Državnog arhiva, N. S. XI, 1945, koji svezak, stjecajem prilika, nije nikada ušao u prodaju, prenesen u cjelini (35—75) originalni tekst Krčelićeva »Pridavka« Kronici P. Vitezovića (1762), u kojem je on ispričao događaje od 1744—62, a koji je prema rukopisu priredio za tisak N. Žic. U svom uvodnom tekstu (31—34) dao sam kritičku ocjenu teksta, usporedivši ga s »Annuama« koje su nastale nešto kasnije. Značenje »Pridavka« nalazim u tome što je on, nakon Vramčeve i Vitezovićeve, treća kronika pisana hrvatskim jezikom, i da se od opsežnijih »Annua« razlikuje po tom što »poneki njegov podatak nije ušao u Annuae, a ni redosljed podataka nije uvijek isti«. Osim toga, njegov tekst je »ostao pošteđen od glavne tendencije Annua, koja im ponekad daje jako subjektivno obilježje«. On, najzad, »daje u cjelini dojam nacrtu za razrađeni tekst Annua« (33), a svakako se ne može smatrati nekim skraćenim izvodom iz njih. Ovo izdanje popraćeno je s tri faksimila Krčelićevih rukopisa. — U članku »Stari Brdovec« (76—82) J. Adamček je, pored dobrog prikaza tog naselja, koje je pripadalo susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu i smatralo se sve do sada Krčelićevim rodnim mjestom, dokazao da se Krčelić rodio u plemićkoj kuriji u susjednom Šenkovcu, a da je u Brdovcu bio samo kršten (81).

Veće izvorno značenje pripada br. 9. »Kaja« koji je posvećen 300. obljetnici pogibije P. Zrinskog i F. K. Frankopana. Na prvom mjestu se nalazi izvadak iz mog referata sa simpozija u Čakovcu (Urota Zrinsko-frankopanska kao problem znanstvenog istraživanja, 3—13), a zatim slijedi »Nekoliko hrvatskih pisama iz kruga oko Petra Zrinskoga« (14—23), od kojih sam neka priredio prema originalu ili najstarijem sačuvanom prijepisu, ocijenivši u kraćem uvodu (14—16) i njihovo značenje. Dva pisma Jelene Zrinske od 20. IV 1670. prenio sam iz priloga R. Horvata u zborniku »Posljednji Zrinski i Frankopani«, ali sam kasnije konstatirao da ih je prvi objavio još Đ. Šurmin u Viencu XXVIII, 1896, 747—748 (Listovi Petra Zrinskoga i njegove kćeri

Jelene). U tekstu Horvata ima manjih pogrešaka, od kojih jedna mijenja smisao [»Ne znam jur, kaj mi (mjesto ni) verovati«, a na jednom mjestu je izostavljena riječ »česa« (»da bi se znali česa deržati«). Šurminovo izdanje ima posebnu vrijednost i po tome što donosi hrvatski original Petrove punomoći Frankopanu za pregovore sa staležima i redovima, koji tekst Rački u svojoj zbirci donosi samo u latinskom prijevodu.

U trećem prilogu »Iz književne djelatnosti Petra i Katarine Zrinskih« (65—76) objavio sam, prema originalnom izdanju, predgovore »Adrianskoga mora sireni« (s potpunim faksimilom) i »Putnog tovaruša«. I taj je prilog snabdjeven kraćim uvodom (65—67), skrećući »pažnju čitaoca na misaoni sadržaj« tekstova.

J. Adamček je, pod zajedničkim naslovom »Zrinski i Turci« (49—57), priredio i popratio bilješkama tri izvorna teksta, koji se ovdje prvi put objavljuju na hrvatskom jeziku. To su: 1. rukopis »Arte et Marte«, sačuvan u građi koju je o. M. Forstal uoči urote sabrao za svoj spis »Stemmatographia mavortiae familiae comitum de Zrin«, a koji je Adamček dopunio izvacima anonimne kronike iz iste građe, izrađene na temelju Istvánffyjeva djela; 2. prikaz anonimnog učesnika o bitki kod Jurjevih Stijena, u kojoj je Petar 16. X 1663. pobijedio Turke; 3. suvremen izvještaj o zimskoj vojni njegova brata Nikole u početku 1664, s jednoga njemačkog letka. M. Pandžić je iz Forstalova rukopisa Stemmatographiae preveo (58—60) prikaz smrti bana Nikole (1664). Moram napomenuti da nije točan podatak, prema kojem su Bribirski knezovi »bili u rodbinskim vezama s hrvatskom narodnom dinastijom, s kraljem Zvonimiro« (58).

Ž. Jiroušek je u članku »O Starom Vrbovcu, rodnom mjestu bana Petra Zrinskoga« (77—88) izložio povijest toga dvorca, zadržavši se nešto više na opisu kaštela kako je prikazan na, ovdje prvi put objavljenom, akvarelu iz 1740.

J. Adamček je i u drugim brojevima »Kaja« zastupan različitim prilozima, pretežno iz povijesti seljačke bune 1573. Pored opisa »Cesargradskog vlaste-

linstva u doba seljačke bune« (III, 1970, br. 5, 85—92), izrađena dijelom na arhivskoj građi, on je objavio neke ulomke iz »dokumentacije za film« u kojima prikazuje »Pohod ustaničke vojske pod Gupčevim zapovjedništvom« (III, 11, 74—82), te »Hapšenje i saslušavanje ustanika« u Kranjskoj i Štajerskoj (IV, 1971, br. 10, 46—61, i br. 12, 81—92). Težište je tih tekstova u dobro povezanim i prevedenim izvancima iz izvornih tekstova, koje je Adamček dijelom nedavno pronašao. On je priredio i dva, do sada nepoznata, dokumenta: »Urbarijalna regulacija sela Kapelšćaka 1774—1778« (III, 2, 18—22) i »Pogibija Petra Petričevića mlađeg« (III, 2, 26—29; preveo s latinskog M. Križman), potresan opis izrađen na temelju isprave podbana Lad. Bukovačkog od 7. V 1574.

Od ostalih priloga privlači pažnju historičara članak Jože Skoka, Mihanovićeva riječ o značenju narodnog jezika i ljepoti hrvatske domovine (III, 1970, br. 5, 46—53). Na žalost, u njemu ima netočnosti koje su se mogle izbjeći. Nakon dvaju priloga F. Fanceva (NVj 39, 1930, i Jutarnji list od 29. XII 1935) i teksta A. Barca, kojim se i sam autor služi, ne može se tvrditi da je Mihanović »nastavio studij prava« u Beču (47). Činjenica da je on sve škole polazio u Zagrebu ima veće značenje od jednoga biografskog podatka. Nadalje, ne može se tvrditi da je Barac otkrio (!) »konkretan, tuđi uzor« za spis »Reč domovini«, jer ta zasluga pripada T. Matiću (v. HZ II, 1949, 177—183; Barac taj prilog spominje u literaturi na kraju svoje knjige 304).

Jaroslav Šidak

RJEČNIK SREDNJOVJEKOVNOG LATINITETA.

Izd. Historijski institut JAZU, Zagreb
1969—71.

Dosad izdana dva svežnjica (slova A-*-Foresterius*, 472 stranice velike četvrtine) bjelodano dokazuju da je ovaj *Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae*

dobro zamišljen i vrlo precizno i moderno izrađen. Prvenstvena zasluga za visoku leksikografsku razinu njegove obradbe i krajnjeg ostvarenja pripada redaktorima V. Gortanu, Z. Herkovu i, kao predsjedniku, M. Kostrenčiću. Nosilac je izradbe Međuakademijski odbor Jugoslavenske (Kostrenčić, Deanović, Gortan, Herkov), Slovenske (Kos i Grošelj) i Srpske (Novak i Tadić) akademije. Suradnici su bili: P. Blaznik, I. Ilić, R. Modrić, B. Otorepec, J. Stipišić i M. Šamšalović.

Kao izvor građe za rječnik uzeta su samo tiskana djela, dakle statuti, notarske knjige, urbari, listine, povijesna djela, crkvenopovijesni spisi itd., od najstarijih pisanih spomenika na našem tlu do g. 1500. Kudikamo najviše izvora potječe, dakako, s hrvatskog područja. Izbor njihov kao građa rječniku čini mi se dovoljno reprezentativnim u sadržajnom, jezičnom i kronološkom pogledu.

U ovaj rječnik nije uvrštena nijedna riječ klasičnog podrijetla koja se već nalazi u našem najvećem, Divkovićevu *Latinsko-hrvatskom rječniku* (Zagreb 1900, II. izd.). Ipak su zabilježene — i to je vrlo korisno — natuknice sa srednjovjekovnom grafijom, npr. *amicus* (umjesto *amicus*), *charus* (*carus*), *ecciam* (*etiam*), *estare* (*exstare*) i sl.

Svaka je natuknica rastumačena klasičnom latinskom riječju (ili opisom, ako je potrebno) i hrvatsko-srpskom riječju. Nakon toga slijede potvrde iz izvora: po jedna, često po dvije i više potvrda, i to u dosta opširnom kontekstu koji katkada obasiže i više redaka. Na početku svake potvrde navedena je kratica izvora, iz kojeg je citat preuzet, i godina izdanja ili barem stoljeće, iz kojih izvor potječe. Takva metoda dokumentacije značenja uzdiže taj rječnik među najviša svjetska dostignuća ove vrste i opsega.

U nemalom broju riječi nalazimo vrlo istančane distinkcije značenja, potvrđene dakako uvijek posebnim citatima: neka se, primjera radi, usporede onih pet značenja za riječ *arma*, šest za *capitaneus*, ukupno sedam za *caput*, dvanaest

za *carta*, pet (odn. šest) za *conductus*, pet za *feudum* itd. Ne ističem to zato što svaki dobar rječnik ne bi imao tih distinkcija. Naglašavam to u prvom redu zbog višestrukih pozitivnih implikacija, koje ta izdiferenciranost značenja ima za egzaktnije interpretacije npr. pravno-političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i sl. odnosa u našoj prošlosti. Jer ono što je u nedostatku komparativnog rječničkog materijala dosada moralo biti prepušteno shvaćanju pojedinca, koji se služi povijesnim izvorom, uz pomoć ovoga rječnika nerijetko postaje mjerodavnim, gotovo bih rekao — normativnim. A što nije takvo ili ne bi bilo prihvaćeno kao mjerodavno, barem je izvučeno na svjetlo dana i postalo podložno skrupuloznijem omjeravanju s drugim tekstovima unutar građe našeg latiniteta i s tekstovima ostalih evropskih izvora.

Filološku akribiju redaktori potvrđuju i nekolikim stalnim opaskama uz riječi, i to opaskom *per errorem pro*, kojom se npr. natuknica *feugudum* tumači kao *feudum*, ili samo *pro (etiam = pro: etiam, brebiarium = breviarium)*; opaskom *mendose*, npr. *Adabon* za *Abbadon*, *debilicare* za *debilitare*; opaskom *fortasse*, npr. *cupresor* za *campsor*, kad autori nisu sasvim sigurni, radi li se o greški. Nadalje, kad značenje riječi nije sasvim sigurno, stavljen je uza nj upitnik (npr. *ascaratus = oneratus? : natovaren?*), a kad se latinskoj riječi ni uz širi kontekst, koji je u rječniku citiran, ne može dokučiti smisao, navodi se riječ s upitnikom umjesto značenja (npr. *batadurus, cerga, facata, firmum*). Autori među natuknicama navode i nerazriješene kratice, koje u tiskanim izvorima nisu bile uočene kao kratice, pa ih u tumačenju razrešavaju uz opasku *abbrev.(iatio)*, npr. *aial = animal*.

Više sam pažnje posvetio tim stalnim opaskama, jer one, ovako dosljedno provedene, predstavljaju i u svjetskim razmjerima leksikografski *novum*. One pru-

žaju našem i stranom istraživaču pouzdan oslonac u dosta brojnim nejasnoćama izdanih izvora, a uz to su, što ne ističem na posljednjem mjestu, originalan način da se emendiraju lekcije koje su priređivači tekstova izvora propustili iz nehaja ili neznanja.

Dodat ću još da se u rječniku posvećuje pažnja i etimologiji srednjovjekovnih latinskih riječi, bilo da potječu iz talijanskog ili grčkog, mađarskog ili njemačkog jezika. Čak kao normalne natuknice nalazimo sve hrvatske, srpske i slovenske riječi iz tekstova: a ima ih u nepromijenjenom, današnjem obliku (npr. *brod, cesta*), ili u jedva ortografski izmijenjenom (npr. *breggh, cameni, clanac, dvornic, filarschina* [i slični oblici = *filarsčina*]), ili u latiniziranom obliku (npr. *bregghus = brijeg, çalus = žal, cluzarus = ključar*)!

Prikazani *Lexicon* obilno ispunjava davna i opravdana očekivanja naših povjesničara i filologa; ispunjava ih čak i u usporedbi s Ducangeom, koji je neizmjerne obilniji, ispunjava ih pogotovo u usporedbi s Bartalom. Još jednoj funkciji, ne manje važnoj, udovoljava naš rječnik: mogućnosti lingvističkog i pojmovnog uspoređivanja u kontekstu evropskog latiniteta.

Uzmemo li u obzir da dosad objavljeni svežnjići rječnika imaju oko 8000 obrađenih riječi i da će ih u preostala dva biti otprilike još toliko, onda ćemo konstatirati da broj riječi ovoga rječnika zajedno s Divkovićem (oko 20.000 riječi) okuplja vrlo solidan fundus od otprilike 35.000 riječi.

Ako se pouzdano moramo nadati da će 1972. izvršni *Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae* biti završen i sav objavljen, a u idućih nekoliko godina priveden kraju i *Rječnik novovjekovnog latiniteta*, na kojemu se već radi, onda s neprikrivenim zadovoljstvom možemo ovo desetljeće ubrojiti među najplodnija u našoj leksikografiji.

Vladimir Vratović

ARHIV ZA ARBANASKU STARINU, JEZIK I ETNOLOGIJU, urednik H. Barić, knj. I, sv. 1—2 (1923), knj. II (1924), Beograd 1925, knj. III, sv. 1—2, Beograd 1926, knj. IV, sv. 1, Priština 1969.

Poznati časopis »Arhiv za arbanasku starinu...«, koji je počeo izlaziti poslije I svjetskog rata, bio je organ najistaknutijih tadašnjih albanologa. Imajući u vidu njihovu suradnju i radove koji su u njemu objavljeni te činjenicu da je on već odavna postao teško pristupačan, Albanološki Institut u Prištini odlučio je da se on u redakciji prof. dr. Idriza Ajetia i prof. dr. Hasana Kaleshia objelodani, smatrajući da će time »dati skromni doprinos albanologiji i odati zahvalnost pokojnom prof. H. Bariću za njegove radove u oblasti albanologije i za pokretanje ovog danas već klasičnog časopisa.« Zato je Institut najprije izdao knj. IV, sv. 1, čiji materijal (160 str.) je Institutu stavio na raspolaganje prof. Karl Treimer iz Beča. Međutim, ova je knjiga krnja, bez recenzija i kritika. Ostale tri ponovno su kao reprint izdane u Münchenu kod dr. Rudolfa Trofenika 1971.

Zef Mirdita

SHQIPËRIA ARKEOLOGJIKE. UNIVERSITETI SHËTËROR I TIRANËS. INSTITUTI I HISTORISË DHE I GJUHËSISË. SEKTORI I ARHEOLOGJISË. TIRANË 1971. Tekst sastavio Muzafer Korkuti. Materijal pripremili: Damjan Komata, Dhimosten Budina, Zhaneta Andrea.

Plod 25-godišnjeg rada okrunjen je ovim arheološkim albumom, na izvrsnom papiru i u tvrdom povezu, na kojem djelu bi mogle pozavidjeti i mnoge zemlje s dugotrajnijom znanstvenom tradicijom na arheološkom području.

Na početku se nalazi arheološka karta Albanije, sa svim poslijeratnim lokalitetima na kojima su izvršena arheološka istraživanja. Na donjem desnom uglu ucrtana je također arheološka karta Albani-

je iz predratnog razdoblja, sa svega 10 lokaliteta koji su do tada bili objekt istraživanja, uglavnom od stranih istraživača. Zatim slijedi opći arheološki pregled i povijest zemlje od prethistorije do ranoga srednjeg vijeka i to na albanskom, francuskom i engleskom jeziku (I—XI). Glavni dio čini sam album slika, panorama lokaliteta i arheoloških objekata od prethistorije do suvremenog uređenja arheoloških muzeja u 139 snimaka. Izvršna je tehnika u crnobijelom i u koloru. Na kraju je dodana lista legendi na albanskom i francuskom jeziku za sve objavljene snimke.

Svaki koga zanima suvremena albanska arheologija i njezini rezultati može ovim albumom dobiti cjelovitu sliku o njima i ocijeniti nastojanja jedne mlade znanosti koju u glavnom nose arheolozi srednje generacije, s prosječnom starosti do 35 godina, odgojeni na stranim sveučilištima, poglavito u SSSR-u i ostalim istočnoevropskim zemljama.

Zef Mirdita

DVA PRIJEVODA TACITOVIH »ANALA«

Rijedak je i nadasve ugodan događaj kad se u isti gotovo čas pojave u izlozima dva, i to vrsna prijevoda istoga, i to kapitalnog djela svjetske kulture. Riječ je o *Analima*, najzrelijem i najznačajnijem djelu rimskog povjesničara Tacita (1./2. st. n. e.) i o dva njihova potpuna prijevoda: prvi je iz pera Jakova Kostovića (u izdanju *Matice hrvatske*, Zagreb 1970), drugi pripada Ljiljani Crepajac (u izdanju *Srpske književne zadruge*, Beograd 1970).

Pisca ne treba predstavljati čitaocima ovog časopisa. Postavši za renesanse neospornom vrednotom evropske ne samo historiografske i umjetničke nego i filozofske i političke misli, Tacit i danas zrači neponovljivom snagom književnog stila i prodorne introspekcije. To se poglavito tiče njegovih *Anal*a, u kojima je prikazana povijest julijevsko-klaudijevske carske obitelji (od posljednjih Augu-

stovih dana do Nerona, god. 14. do 68. n. e.), freska ranoga carstva u Rimu, kojom autor kao da je projicirao sukus pojmova sloboda-nesloboda, čovječnost-nečovječnost, ponos-ulizištvo. Dramatičnost zbivanja, što je okruživala ljude i vrila u njihovim srcima, Tacit je prožeo sjećivom psihološke analize. Kad i nije objektivno po strožim historiografskim načelima, Tacitovo je djelo duboko misaono; kad se mračna slika ljudi i društva prelije nad mirnoćom kazivanja, Tacitovo je djelo u cjelini monumentalan spomenik slobodi Misli i veličini Srca.

Što je povjesničaru najvažnije, odmah ću reći: i hrvatski prijevod Kostovićev i srpski Ljiljane Crepajac tekstualno vjerno reproduciraju izvornik, iako ni najsavršeniiji prijevod ne može istraživaču do kraja zamijeniti izvornika. Oba su prijevoda čitka, oba nastoje — i to vrlo uspješno — izraziti umjetničku izravnost latinskog predloška. U stilske tančine ovdje dakako ne može ulaziti. No ako bih imao odgovoriti na pitanje, koji mi se prijevod više sviđa, rekao bih: Kostovićev. I to zato što on uspijeva dočarati i arhajski kolorit koji je imanentno sadržan u Tacitovu stilu. Svjesni dakle i neodvojivi sastojak Tacitova stila, kao što je i svjesni postupak hrvatskog prevodioca. Time se Kostović, iako u modernijem vidu, uklapa u tradicije hrvatskog prevodilaštva: u tradicije, i to najpozitivnije, zbog pozorne pažnje da izvorniku ništa ne dodaje i ništa ne oduzima, da izvornu frazu ne opisuje nego je što preciznije pretoči u hrvatski; u modernijem vidu — iako je Kostovićev prijevod nastajao već prije tridesetak godina — zato što melodiju rečenice i frazeologiju prodahnjuje originalnom slobodom koja neće da bude oponašanje izvornika gdje mu po duhu hrvatskog jezika nije mjesto. Moram napomenuti da je Kostović mjestimično radi jasnoće okrnjio jezgrovitost Tacitova izraza. No to kao da je sudbina gotovo svih prijevoda Tacita u svijetu! Ne smijem ipak propustiti da istaknem kako Hrvati imaju primjer intenzivnije reprodukcije Tacitove pregnantnosti, i to u prijevodu

Agrikole Frana Kurelca (objavio Šrepel u *Građi za povijest književnosti hrvatske* 2, 1899).

Što sam rekao o Kostoviću, ne umanjuje lijep dojam koji ostavlja prijevod i cjelokupno izdanje Lj. Crepajac: istančanu njezinu pažljivost u historiografskoj i estetskoj obradbi teksta, bogatstvo *Napomena i tumačenja* (na str. 435—650), potpunost *Indeksa imena* (sastavio Ljubomir Crepajac). Posebice je pažnje vrijedna prevoditeljčina uvodna studija *Tacit, istoričar i tragički pesnik* (str. XI—XLVII), u kojoj se iznosi bit Tacitove historiografske metode i vrlo moderno interpretira Tacitov stil. (Ne slažem se jedino s metaforičkom sintagmom u naslovu *tragički pesnik*, iako se točno razabira što je autorica htjela kazati. Tacitovi se *Anali*, naime, i danas još ponegdje nazivaju »carskim tragedijama«, likovi im se uspoređuju sa Shakespeareovim itd., ali je ipak metodološki uputno u književnoj znanosti zadržati čistoću terminologije i ne prenositi je s jednog književnog roda na drugi.)

I Kostovićevu prijevodu prethodi *Uvod* (str. 5—25), nadahnut i sintetički prikaz Tacita povjesnika i umjetnika, uz ocjenu njegova političkog i estetskog utjecaja. I Kostović je izdanju dodao obilne i vrlo korisne *Bilješke* (str. 443—549) i *Kazalo imena s tumačem* (551—643).

Prijevod *Anala* služe na čast svojim stvaraocima i nakladnicima. Oba će prijevoda zadovoljiti ne samo književne sladokusce nego i povjesničare kao stručnjake.

Vladimir Vratović

ZNANSTVENI SKUPOVI (SAVJETOVANJA, SIMPOZIJI) O PROBLEMIMA HRVATSKE POVIJESTI 1970/71.

Stogodišnjica rođenja Frana Supila obilježena je 8. i 9. XII 1970. znanstvenim savjetovanjem u Zagrebu na kojem su podneseni ovi referati: B. Stulli, O mladim danima F. S-a; St. Obađ, Politički rad F. S-a u Dubrovniku; N. Stančić, F. S. kao pravaš; D. Šepić,

F. S. i Istra; M. Gross, F. S. i Hrvatsko-srpska koalicija: T. Ganza - Aras, Supilov »Novi list« kao glasilo politike »novoga kursa«; R. Lovrenčić, Ekonomska problematika u Supilovu »Novom listu«; T. Blažeković, Supilov »Novi list« i hrvatsko novinstvo; B. Popović, Supilova politika i hrvatska književnost; N. Crnković, Supilo danas. — Tom je prilikom u Povijesnom muzeju Hrvatske otvorena izložba o životu i djelatnosti F. Supila.

Od 24.—26. IV 1971. održan je u Čakovcu simpozij posvećen »Zrinskim i Frankopanima u hrvatskoj povijesti i kulturi.« Od historičara pročitali su na njemu svoje referate: J. Šidak, Urota zrinsko-frankopanska kao historiografski problem; St. Antoljak, Zadarski knez Pavao Zrinski; I. Erceg, Jedan presjek kroz strukturu zrinsko-frankopanskog veleposjeda; J. Adamček, Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII stoljeću; P. Strčić, Mladi Vjekoslav Spinčić o zrinsko-frankopanskoj uroti; M. Schneider, Z. i F. u likovnoj umjetnosti; M. Androić, Neki prilozii historiji Medimurja 16—18. st. prema najnovijim vlastitim istraživanjima u arhivima Mađarske.

Pored izložbe, koja je u povodu 100-godišnjice Rakovičke bune priređena u Povijesnom muzeju Hrvatske 22. i 23. X. 1971. održan je ovdje i znanstveni skup pod naslovom »Eugen Kvaternik i Rakovička buna«. Na njemu su održani ovi referati: J. Šidak, Historiografija o E. K-u; I. Karaman, Gospodarski problemi Hrvatske u nagodbenu doba (do revizije nagodbe 1873); M. Valentić, Hrvatsko-slavonska Vojna Krajina 1860-ih godina; Lj. Kuntić, Politički rad E. K-a u inozemstvu 1858—67; M. Šesták, E. K. i češka politika u 60-im godinama; N. Stančić, E. K. i Mihovil Pavlinović; M. Gross, Osnovna obilježja nacionalne ideologije E. K-a; T. Ganza - Aras, E. K. u Saboru 1861; V. Zaninović, E. K. u književnom stvaranju A. Cesarca.

U povodu 30. obljetnice Revolucije, 300-godišnjice smrti F. K. Frankopana i

100. obljetnice »Hrvatske čitaonice« u Vrbniku, Društvo arhivskih radnika Hrvatske i Povijesno društvo otoka Krka priredila su u Malinskoj na otoku Krku 12.—15. X 1971. dva znanstvena skupa. Na prvom su pročitali referati M. Rastića, O nekim problemima arhivske građe za povijest Hrvatske u vremenu od 1941—45; N. Crnkovića, Zapadna Hrvatska 1941; Lj. Karabaića, Otok Krk 1941; B. Janjatović i P. Strčića, Radnički pokret i otok Krk do 1941. Na drugom su, pored ostalih, održani i ovi referati historičara: N. Klaić, Historijska uloga Krčkih knezova u hrvatskoj prošlosti te Uzroci i posljedice zrinsko-frankopanske urote; D. Klen, Urbarijalni odnosi na frankopanskim primorskim posjedima; J. Adamček, Vиноgolski upravitelj Julije Čikulini; R. Barbalić, Pomorstvo na otoku Krku u doba krčkih knezova Frankopana; V. Foretić, Dubrovnik prema Krčkim knezovima i Frankopanima; M. Valentić, Seobe Hrvata i Frankopani Bernardini i Krsto; I. Žic Rokov, Naseljavanje Dubašnice i Poljica na otoku Krku po Ivanu Frankopanu (s osobitim obzirom na pitanje Morlaka); M. Perloza, Etnička politika Krste Frankopana na istarskom tlu; P. Strčić, Zrinsko-frankopanska urota i A. Trumbić 1918; L. Margetić, Dokazna sredstva u sudskom postupku na frankopanskim primorskim posjedima; M. Bolonić, Frankopani i patronatsko pravo; B. Zmajić, Grbovi krčkih knezova Frankopana.

Pored ovih referata pročitali su daljnje referate: P. Strčić, O prvoj hrvatskoj čitaonici na Kvarnerskim otocima (Vrbnik 1871) te D. Klen, Krčke arhivalije u Hist. arhivu Rijeke; M. Pandžić, Krčke arhivalije u Arhivu Hrvatske u Zagrebu i K. Nemeth, Rad na redakciji i publiciranju »Vodiča kroz arhivsku građu arhiva Hrvatske«.

U vezi s oba znanstvena skupa priređene su izložbe: »U borbi za slobodu«, »Otok Krk u hrvatskoj literaturi« i »Krčki knezovi Frankopani kroz povijesne dokumente«.

ZNANSTVENI SKUP U POVODU
STOTE OBLJETNICE ROĐENJA
FRANA SUPILA

Godine 1970. održan je znanstveni skup u povodu stote obljetnice rođenja Frana Supila. Skup je organiziran kao jedinstvena cjelina, ali nije održan u jednom mjestu.

8. listopada 1970. održan je skup u Dubrovniku, gdje su podneseni ovi referati: B. Stulli, O mladim danima Frana Supila u Dubrovniku; S. Obad, Politički rad Frana Supila u Dubrovniku; N. Stančić, Frano Supilo kao pravaš; D. Šepić, Supilo i Talijani; i M. Gross, Politički lik Frana Supila.

28. i 29. listopada održan je zatim skup u Rijeci s referatima: D. Šepić, Frano Supilo i Istra; R. Lovrenčić, Ekonomska problematika u Supilovu »Novom listu«; B. Popović, Utjecaj Supila na političku orijentaciju hrvatske književnosti njegova doba; A. Sekulić, Supilov prinos hrvatskom kulturnom i jezičnom izrazu; M. Gross, Supilo na Rijeci; H. Sirotković, Frano Supilo na bečkom Friedjungovom procesu; T. Blažeković, Supilov »Novi list« i hrvatsko novinstvo; i N. Crnković, Supilo danas.

Na skupu u Zagrebu, održanom 8. prosinca, B. Stulli, S. Obad i N. Stančić ponovili su referate pročitane u Dubrovniku, a R. Lovrenčić, H. Sirotković, T. Blažeković, B. Popović (pod naslovom »Supilova politika i hrvatska književnost«) i N. Crnković referate pročitane u Rijeci. Od novih referata podneseni su: D. Šepić, Supilo i pitanje ujedinjenja 1914—1917 (na programu je pogrešno naveden naslov referata podnesenog u Rijeci); M. Gross, Frano Supilo i Hrvatsko-srpska koalicija; i T. Ganzararas, Supilov »Novi list« kao glasilo politike novoga kursa.

Referati s ovih skupova samo su dijelom objelodanjeni i to u različitim časopisima. Svi referati podneseni u Dubrov-

niku i referat T. Ganzararas podnesen u Zagrebu objelodanjeni su u časopisu *Dubrovnik* XIII, 1970, br. 4, str. 17—88. U *Domovima* 1970, br. 12, str. 30—43, objelodanjeni su referati B. Popovića (pod naslovom »Politička oporuka Frana Supila i književna ljevica«) i N. Crnkovića, a u časopisu *Kamov* I, 1970, br. 8—9, str. 7—12, referati koje su M. Gross (objelodanjen pod naslovom »Supilo i Koalicija«) i D. Šepić podnijeli u Zagrebu.

Nikša Stančić

REPUBLIČKU NAGRADU »BOŽIDARA ADŽIJE« za znanstveno djelo primio je 1971. prof. dr. Dragovan Šepić za knjigu koju je izdavačko poduzeće »Školska knjiga« na kraju 1970. izdalo pod naslovom »Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914—1918« (str. 431).

BILJEŠKA REDAKCIJE. Autor rasprave koju u ovom svesku donosimo pod naslovom: »Nacionalna obrana« Mađara u Slavoniji na prijelomu XIX i XX st. u okviru tzv. »slavonske akcije«, dr. Josip Gujaš (József Gulyás), Hrvat je iz mađarske Podravine, rođen 1937. u selu Gornji Martinci (Felsőszentmárton).

Rasprava je dio njegove disertacije »Nasilna asimilacija u Evropi i u Ugarskoj u periodu dualizma i takozvana nacionalna obrana Mađara u Slavoniji u periodu između 1904. i 1914«. Tom je tezom stekao doktorat povijesti u Historijskom institutu Mađarske akademije znanosti u Budimpešti.

Iz te disertacije objavio je 1967. jedan ulomak u »Kolu« (Zagreb), n.s. V, br. 6, 544—554, u kojem prikazuje »Asimilaciju hrvatskog življa u županiji Šomođ (Somogy)«. U istom časopisu javio se 1966. i jednom pjesmom (br. 12, 588—589).

Raspravu koju donosimo autor je sâm preveo s mađarskog originala, koji je do sada ostao u rukopisu.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXIII—XXIV

1970—71

Redakcioni odbor:

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Izdaje
Povijesno društvo Hrvatske
Zagreb